

Er hangt vertwijfeling in de sector. Mogen we nog, moeten we nog, willen we nog, kunnen we nog? De luide roep om empowerment en ownership voor het Zuiden heeft heel wat organisaties de bocht van substitutiehulp naar structureel werk doen nemen. Tegelijk *boomen* de particuliere initiatieven, op zoek naar direct menselijk soelaas voor ellende. Kunnen ze samen door één deur?

Warme hulp, koude ontwikkeling?

Laveren
tussen caritas,
substitutiehulp
en structurele
ontwikkeling

“Verbondenheid met hart en ziel valt moeilijk te rijmen met het besef *niet goed bezig te zijn*.”

Lotte Ghielen van het *Better Care Network Netherlands* doet in de praktische gids *Kinderen zonder 'thuis'* een oproep om niet langer weeshuizen te bouwen, maar oplossingen te ondersteunen waarin het belang van het kind centraal staat.

Eerst even klaarheid scheppen: wat bedoelen we met substitutiehulp? Substitutie is een vorm van hulp waarbij externen in noodlijdende gebieden middelen inzetten, bijvoorbeeld voor gezondheid of onderwijs. Hierdoor wordt het lokale regime echter ontlast van zijn verantwoordelijkheid, strijkt de elite de meerwaarde op en versterkt ze haar machtspositie. Met andere woorden: substitutiehulp is een vorm van anti-ontwikkelingsbeleid. Tot zover de theorie. Maar hoe moet het dan anders, beter? De val van substitutiehulp is niet gemakkelijk te ontwijken, want we willen juist vooral helpen waar regimes het sterkst falen en de ellende het grootst is. Caritas is een diepgewortelde drijfveer. Moeten we daarvan af met het oog op duurzame ontwikkeling? Zijn vooral caritatieve,

Stop met weeshuizen bouwen!

“ Wij baseren ons op het Kinderrechtenverdrag van de VN dat zegt dat kinderen het recht hebben om in een gezin op te groeien. Weeshuizen zouden het laatste en een tijdelijk redmiddel moeten zijn. Vrijwilligers, die vaak voor korte tijd ter plaatse zijn, halen veel voldoening uit de zorg voor een kind dat zich aan hen vastklampt, maar deze ongezonde want per definitie tijdelijke hechting verstoort de sociaal-emotionele ontwikkeling. Natuurlijk is een mooi tehuis aantrekkelijk voor een arme moeder, die niet voor haar kind kan zorgen. Maar is dat wat ze echt wil? Waarom verkiezen we een tehuis boven steun voor die moeder? Kindertehuizen zijn een koloniale erfenis. Ze zijn geen oplossing voor

het armoedeprobleem, dat veel complexer is. Tehuizen bouwen is een gemakkelijke oplossing, want de resultaten zijn concreet, terwijl systemisch werken minder zichtbaar is op korte termijn. Tegenover de substitutiehulp in de vorm van weeshuizen stellen wij een duurzaam alternatief: nagaan wat het nationale beleid voorziet en bij die politiek aansluiten of een leemte invullen. Heel vaak is het beleid ter zake op orde, maar faalt de uitvoering. Ons advies is om bij te dragen tot het dichten van die kloof en te werken aan één zelfde doel. Alternatieven gaan van ondersteuning van gezinnen tot sociaal-emotionele en opvoedingsondersteuning, met dezelfde kwaliteitsnormen als in het Westen. ”

“Ngo's verwerpen kleine projecten omdat ze *het probleem van Congo niet oplossen*. Maar heel wat particuliere projecten hebben ook de ambitie niet het probleem van Congo op te lossen.”

© JACEK Sopotnicki - Fotolia

particuliere initiatieven (4de pijler) ziek in het bedje van de substitutiehulp? **Dirk Barrez**, hoofdredacteur van Pala.be, ziet meer nuance. “Het kan best: scholen bouwen en tegelijk deel uitmaken van een beweging die ijvert voor meer investeringen in onderwijs. Als vierdepijlerorganisaties zich inschakelen in een beweging zitten ze goed. Een caritatieve aanpak alleen is niet voldragen en heeft nog nooit een probleem fundamenteel opgelost. Maar men kan doorgroeien vanuit caritas en ervoor zorgen dat men zelf niet centraal staat in het project, dat mensen zelf verantwoordelijkheid dragen. Ownership is de grootste worsteling, zowel bij particuliere initiatieven als bij ngo's. Wie zit en voelt zich in de *driver's seat*? Wie bepaalt voor welke ontwikkeling gekozen wordt?”

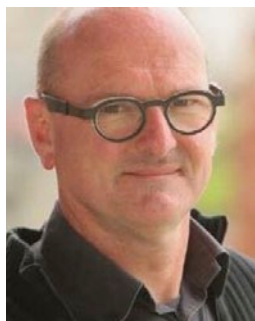
Bescheiden ambities

Jacques Mevis, van het 4depijlersteunpunt, stoort zich aan de meewarige blik waarmee de ngo-wereld naar particuliere initiatieven kijkt. De meeste organisaties hebben veel schroom, weet hij, en ze willen zich inschakelen in een kwalitatieve ontwikkelingshulp met strenge criteria. “Ze zoeken naar kaders en vinden aanslui-

ting bij de SDG's¹, de Verklaring van Parijs, de duurzaamheidsgedachte. Een persoonlijke drijfveer en duurzaam ontwikkelingswerk sluiten elkaar niet uit. Maken we ons met de bouw van scholen, ziekenhuizen en weeshuizen schuldig aan substitutie? Als er al een verschil is tussen ngo's en 4depijlerinitiatieven, dan ligt dat vaak in de ambitie. Ngo's verwerpen kleine projecten omdat ze *het probleem van Congo niet oplossen*. Maar moet elke daad zich op dat niveau situeren? Heel wat particuliere projecten hebben de ambitie niet het 'grote' probleem van Congo op te lossen. Ze willen op kleine schaal kansen bieden. Moet elke actie relevant zijn voor ontwikkelingssamenwerking?”

Dirk Barrez

¹ SDG's zijn *Sustainable Development Goals*. Op 27 september 2015 legde de VN 17 nieuwe doelstellingen vast voor een duurzame ontwikkeling van de wereld tot 2030. Die vervangen de 8 VN-Millenniumdoelstellingen (MDG's) 2000-2015.

Jacques Mevis

Eén van onze leden bouwde in Congo een klein gezondheidscentrum met 23 lokale werknemers en een goed bestuur. Hoe maak je dat structureel als de staat faalt? Sociaal ondernemerschap moet zelfbedruipend zijn, maar onderwijs en gezondheid zijn een ander verhaal. 60 à 70% van de omzet komt uit eigen inkomsten, de rest wordt gesponsord. Hier in België worden onderwijs en gezondheidszorg toch ook gesubsidieerd? Natuurlijk zouden die subsidies van de Congolese staat moeten komen, maar hoelang gaan we nog wachten? Dat sommige projecten aanleunen bij substitutiehulp weerhoudt hen er niet van om duurzaamheid te integreren in hun werking, zoals de verzekering van de opvolging. Onze leden kunnen zichzelf via een tool op twee duurzaamheidsassen situeren en aangeven welke ambitie ze hebben voor de toekomst.” “De oudere generaties hebben meer dan de jongeren moeite met de spanning tussen structureel en caritatief. Jongeren zien vaak de contradictie niet. Ze richten een vzw op in Nepal en zijn tegelijk helemaal mee met het SDG-verhaal. Het 4de pijlpunt doet veel inspanningen om de 4de pij-

Broederlijk Delen evolueerde van een hulporganisatie naar een ontwikkelingsspeler die uitgesproken structureel werkt. Directeur Lieve Herijgers vat hun emancipatorische visie als volgt samen:

De keuze van Broederlijk Delen voor structurele hulp

“ Het Zuiden weet zelf hoe het verder moet, maar het ontbreekt hen aan geld en aan hefboomen voor politieke impact. Ons geld gaat niet rechtstreeks naar de boeren, maar versterkt lokale partnerorganisaties. Zij kennen hun context het best en hun expertise is de beste garantie voor duurzame ontwikkeling. Wij moeten het werk heus niet voor hen doen. Onze vroegere caritas heeft plaatsgemaakt voor rechtvaardigheid. Dat is wat ons drijft. Broederlijk Delen vult haar keuze voor structureel werk in door te werken aan de oorzaken van armoede en ongelijkheid en door capaciteitsversterking. We ondersteunen onze

partners zodat ze hun veranderingsinitiatieven in een ruimer perspectief kunnen plaatsen en zelf met de overheid in overleg kunnen gaan. De vraag naar knowhow moet steeds van hen komen. De bondgenootschappen met lokale partners vergen veel energie, maar zijn cruciaal: onze stakeholders bepalen waarmee Broederlijk Delen zich bezig moet houden. Het strategisch plan en de monitoring van de programma's worden mét de partners gerealiseerd. Ownership is geen lege doos: in elk land heeft Broederlijk Delen slechts 1 coöperant, die ondersteunend werkt en nooit een management- of financiële functie heeft. ”

lers mee te krijgen in het bredere kader van SDG's en duurzaamheid.”

Lastige boodschap

Lotte Ghielen, coördinator van *Better Care Network Netherlands (BCNN)*, heeft met het boekje *Kinderen zonder 'thuis'* bij vele 4depijlers een gevoelige snaar geraakt (zie kader p.16). Kort samengevat komt de boodschap hierop neer: bouw geen weeshuizen, maar ondersteun duurzame alternatieven: steun families in de opvang van kinderen en versterk de capaciteit van het lokale beleid. “4depijlers schermen vaak met hun goede bedoelingen en met de kwaliteit van hun weeshuis. Dat geloof ik best, maar het is niet per se relevant. Het principe dat aan de grondslag ligt is het belangrijkste: kinderen gedijen het best in gezinnen of kleinschalige woonomgevingen. Omdat vele 4depijlerinitiatieven op persoonlijke drijfveren berusten, is dit

een lastige boodschap”, zegt Ghielen. Verbondenheid met hart en ziel valt moeilijk te rijmen met het besef *niet goed bezig te zijn*. Uiteraard zitten vele 4depijlers reeds op het goede spoor. Dit verhaal vraagt veel nuance. Er is heel veel grijze zone.”

Ontmoeting

Lieve Herijgers, directeur van Broederlijk Delen, is vertrouwd met de spanning tussen de *koude*, structurele ontwikkelingssamenwerking van ngo's en het ‘warme’ ontwikkelingswerk van de 4de pijler. Broederlijk Delen kiest reeds jaren voor een emancipatorische aanpak met lokale partnerorganisaties (zie kader p. 18), maar ook de persoonlijke ontmoeting wordt opgenomen in hun werking. “Broederlijk Delen wil haar structurele visie zeker niet verloochenen, maar naast ratio, structuren en analyse is er ook plaats voor warmte en menselijk engagement. Met inleefprogram-

ma's komen mensen van ginder naar hier en omgekeerd. Vanuit de persoonlijke banden die worden gesmeed ontstaat levende solidariteit. Als mensen naar hier komen, maakt dat veel bij hen los en de uitwisseling heeft een lange nawerking in hun gemeenschap.”

“Menselijke ontmoetingen tussen Noord en Zuid zijn ook cruciaal voor de vorming van een beweging. Die moet vandaag mondiaal zijn omdat de crisissen niet langer lokaal maar wereldwijd zijn. Voor die paradigmawissel willen wij een achterban creëren. Ook in het Zuiden kijken talrijke boeren, vrouwen en andere emancipatorische groepen op die nieuwe wijze naar de wereld. Ongelijkheid is overal een bron van armoede. Kleinschalige familiale landbouw en de agro-ecologische projecten hier dienen hetzelfde doel. Daarmee sluiten we naadloos aan bij de agenda van de SDG's die veel ontwikkelingsuitdagingen in het

Noorden situeren. Broederlijk Delen wil lokale bewegingen met elkaar verbinden. Als wij een vrijwilliger naar het Zuiden sturen, dan is dat met een heel specifiek doel: verhalen verzamelen en plaatselijk overleggen welke boodschappen bij ons gebracht moeten worden. Die brugfunctie vinden onze partners zeer zinvol en blijft ver weg van substitutiehulp.”

Caritas opschalen

Structureel, duurzaam ontwikkelingswerk is onlosmakelijk verbonden met maatschappelijke dynamieken en bewegingen. Ook Dirk Barrez ziet geen andere uitweg. Hij wijst er bovendien op dat caritas en 4de pijler hier niet uit de boot vallen. “Afwijlen van substitutiehulp is niet hetzelfde als verzaken aan caritas”, benadrukt hij. “Velen worden van binnenuit gedreven om verandering te brengen. Ze refereren naar hun eigen ervaringen, beseffen wat hen zelf vooruit heeft gebracht, zoals een goed functionerend onderwijs. Dat mensen handelen vanuit caritas veroordeel ik niet, maar we moeten er wel de limieten van zien. Als die mensen hun caritatieve impuls opschalen naar een systemisch veranderingsproces, als ze deel gaan worden van een groter geheel, dan heeft caritas zijn nut. Ngo's vinden niet noodzakelijk gemakkelijker de weg naar structureel ontwikkelingswerk. Hoeveel ngo's brengen hun vrijwillers een nieuwe visie bij, naast het geldverzamelen bij campagnes? Hoeveel creëren echte be-

wegingen? De meeste klassieke ontwikkelingsorganisaties schrijven zich nog niet in in het grote duurzaamheidsverhaal, waarin het sociale, het ecologische en het economische elkaar versterken.”

Door ontwikkelingsexpert Patrick Develtere worden mutualiteiten en vakbonden bij de 4de pijler gerekend. Dergelijke organisaties zijn bij uitstek geschikt om structureel politiek werk te verrichten. Dirk Barrez: “In vele Zuid-Amerikaanse landen wordt ontwikkeling vooral voortgestuwd door maatschappelijke dynamieken. Zo staan de boerenbonden en vakbonden relatief sterk in Brazilië, met eigen banken en andere diensten. Daaruit ontstaat een maatschappelijke beweging en zelfs een politieke stroming die dat verder vormgeeft. Wanneer die politieke stroming de meerderheid haalt kunnen nog meer bakens richting duurzame ontwikkeling neergezet worden. In een dergelijk land kan je je caritas verweven met maatschappelijke bewegingen die een verschil maken. Projecten die menselijke bewogenheid en een bijdrage tot een groter geheel kunnen rijmen schrijven de sterkste ontwikkelingsverhalen.”

Amateurisme versus expertise

De meeste particuliere ontwikkelingsinitiatieven zijn evenwel uit een ander hout gesneden dan vakbonden en boerenbewegingen. Ze worden gekenmerkt door kleinschaligheid en vrijwilligerswerk. En

Ontwikkelingssamenwerking zonder geld, kan dat?

Als we ons verzetten tegen substitutiehulp, die materiële middelen en knowhow vanuit het Noorden in het Zuiden dropt, kunnen we ons dan structurele ontwikkelingssamenwerking inbeelden zonder geldelijke steun?

Zowel Dirk Barrez als Lieve Herijgers menen van wel, maar onder bepaalde voorwaarden.

Lieve Herijgers: “Het kan, maar nog niet vandaag, omdat er eerst een herverdeling van de middelen moet zijn. Ondertussen kunnen we het Zuiden wel

ondersteunen met politiek werk omdat een stem van buitenaf (helaas) meer impact heeft.

Ook de opbouw van een sterker netwerk in het Zuiden vraagt beperkte middelen. In Colombia organiseren organisaties seminaries waarop ze van elkaar kunnen leren. Wij betalen enkel de facilities.” **Dirk Barrez:**

“Vredesbewegingen, vrouwenrechtenorganisaties, vakbonden en de ecologische beweging steunen over het algemeen niet op geldstromen, maar genereren eigen middelen. Solidariteit vereist in eerste instantie geen materiële component, maar wel

een gedeelde visie en een diverse, maar ook gedeelde praktijk. Neem de vele spaarsystemen in Afrika en elders. Op basis van het maatschappelijk en economisch surplus dat ze genereren, kunnen zijzelf andere solidaire systemen creëren. Als dergelijke systemen van buitenaf in gang worden gestoken, heeft dat een dodelijke impact op het ownership, en dus op elke echte ontwikkeling. Het grote voordeel van eigen financiering is dat elke voortgang, elke emancipatie op het conto kan geschreven worden van de eigen kracht, wat veel duurzamer is.”

wie vrijwilligerswerk zegt, denk al gauw aan amateurisme. Dirk Barrez verzet zich tegen die veelverspreide mening. “Regelmatig klaagt de lokale bevolking over anomalieën of overdreven overheadkosten bij professionele organisaties. Het zou wel eens kunnen dat vrijwilligers meer stuurkracht aan de dag leggen dan professionele krachten. Vrijwilligers hebben in elk geval het surplus van de authenticiteit omdat hun beweegredenen nooit financieel zijn. Ook carrièreontwikkeling is zelden of nooit een drijfveer. Ik pleit ervoor om de expertise van vrijwilligers veel ruimer in te zetten. Vandaag vertrouwen ngo's de verantwoordelijkheid voor een domein toe aan één professionele werkkraacht. Het is toch veel rijker om 50 (vrijwillige) krachten te mobiliseren om bijvoorbeeld de relaties met India te verzorgen? Vele ontwikkelingsprofessionelen werken te veel in silo's. Ons ontwikkelingsapparaat denkt alle expertise te bezitten. Maar wie kan er beter over onderwijs praten dan een onderwijzer en wie kan beter met een brandweerman praten dan een brandweerman?”

Ook voor Lotte Ghielen is expertise onontbeerlijk. “Goede wil is echt niet genoeg. Waarom verschuift onze maatstaf voor kwaliteit zodra we naar het Zuiden kijken? Daar is toch niets, alles is meegenomen, zo redeneren we vaak. In elke ontwikkelingsdaad is bescheidenheid op zijn plaats. Het white saviour-beeld lijkt lang vervlogen,

maar is dat hoegenaamd niet. Hoe zouden wij het vinden als een achttienjarige Chinees hier les kwam geven aan onze kinderen? We onderschatten de lokale competentie en veerkracht. Je expertise in verbinding stellen met die van lokale stakeholders en samen zaken verbeteren is volgens het BCNN de enige juiste houding.”

Wederkerigheid

Die bescheidenheid én de nood aan reciprociteit is des te meer op zijn plaats omdat we allemaal ontwikkelingslanden zijn, op zoek naar modellen van duurzaamheid, vervolgt Dirk Barrez. “Op heel wat terreinen is het Zuiden zelfs beter gewapend om een duurzame economie en voedselproductie te ontwikkelen. Costa Rica doet het als vergevorderd bioland vele malen beter dan België, waar pioniersprojecten niet tot schaalvergroting komen. Uruguay heeft in vijf jaar tijd 95% van zijn elektrische ener-

gie hernieuwbaar gemaakt. Daar kunnen wij van leren, wij die niet in staat zijn om alternatieven te bedenken voor onze falende mobiliteit of voedselproductie. Het Belgische onderwijssysteem kent het grootste watervalsysteem; onze arbeidsmarkt de laagste participatie van allochtonen en ouderen. Om maar te zeggen dat wederkerigheid of reciprociteit de enige *way forward* is. Een gezonde, niet-substituerende internationale samenwerking bestaat erin om in en met landen die goed weten waar ze naartoe willen maar een bepaald gebrek (expertise of middelen) hebben tijdelijk een kloof te dichten of samen onderzoek te verrichten naar de beste aanpak.”

De juiste houding

Jacques Mevis ziet voor het Steunpunt een grote rol weggelegd om via oriënterende gesprekken mensen goed te laten nadenken over hun beweegredenen. “Je moeien met

“Projecten die menselijke beweging en een bijdrage tot een groter geheel kunnen rijmen schrijven de sterkste ontwikkelingsverhalen.”

het leven van anderen is niet vrijblijvend en mag geen hobby zijn. Maar alles moet gezien worden binnen de ambities van een project. Soms is de bijdrage van de vrijwilliger ondergeschikt aan de intermenselijke ontmoeting. Als vrijwilligers zich inzetten voor vluchtelingen, gaat het dan enkel om de deken die ze bij zich hebben of ook om het gesprek dat ze aangaan? Als jongeren in het project *Rock Bujumbura* instrumenten van Gent naar Burundi brengen, is dat dan een falen van structurele hulp of ook een waardevolle culturele uitwisseling? 4de pijlers kunnen ambassadeurs zijn om de visies van ter plaatse naar hier te brengen. De grote debatten over duurzaamheid en structurele ontwikkelingssamenwerking zien vaak de beperkte of alternatieve ambities van projecten over het hoofd. De Noord-Zuidbeweging telt 35 000 vrijwilligers met veel emotie en enthousiasme. Daar móeten we iets mee doen. Voor mij is de houding van de vrijwilliger het allerbelangrijkste. Daar werken wij aan via vorming en het aanreiken van kaders.”

Dat substitutiehulp een aflopend verhaal is en structurele ontwikkeling de toekomst, daarover zijn de meeste ontwikkelingsactoren het eens. Wie daarvoor het best geplaatst is, is minder eenduidig. Het dedain waarmee de ngo-sector de 4de pijler vaak bejegt is misplaatst en aanmatigend. De opdeling van het sociale veld in structureel werkende instituten en een achtergebleven 4de pijler is kunstmatig omdat vele particuliere initiatieven met veel schroom en kennis van de context te werk gaan en omdat niet alle ngo's de kaart van het structurele werk volmondig trekken. Expertise en slagkracht zijn niet het alleenrecht van de ene of de andere. En een heldere blik op de respectieve ambities brengt ook nuance.

SYLVIE WALRAEVENS

meer weten

Internet

Mirjam Vossen, *Kinderen zonder 'thuis'*, Uitgeverij Wereldpodium, Tilburg, 2015
(gratis te downloaden praktische gids)

4de Pijlersteunpunt

Broederlijk Delen

Better Care Network

Pala.be (Dirk Barrez)

Kom op vrijdag 20 mei debatteren over dit actuele onderwerp! Een uitnodiging volgt.